

ВПЛИВ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА ІНТЕРНЕТ-АДИКТИВНУ ПОВЕДІНКУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

А. В. Дорош

магістрант

Південноукраїнський національний педагогічний університетімені

К. Д. Ушинського

В. В. Плохих

доктор психологічних наук, професор кафедри загальної психології

Харківський національний університетімені В. Н. Каразіна

Характерними рисами сьогодення є швидкий розвиток інформаційних соціальних мереж і вимушене карантинне обмеження природніх форм спілкування людей. Юнацтво та підлітки в намаганні задовольнити насущні потреби у спілкуванні часто-густо «занурюються» у простір Інтернету. Разом із цим необмежене захоплення інформаційними соціальними мережами сприяє швидкому формуванню у різних осіб, і особливо у осіб з нестійкою психічною організацією, інтернет-адиктивної поведінки [2; 5].

У старшокласників потреби у самовизначенні та самоствердженні поєднуються з необхідністю планування часової перспективи майбутнього самостійного життя. При суттєвій обмеженості та нестійкості структури особистісного досвіду самоствердження старшокласників більше спирається на оцінки соціального оточення. Основними об'єктивними показниками досягнень учнів є їх успіхи у навчанні. Однак різноманітне соціальне оточення через засоби масової комунікації, через поширення певних соціальних установок й тиражування маргінальних прикладів встановлює багато сумнівних, але привабливих критеріїв особистісної успішності, або псевдоуспішності.

Зазвичай помилки самооцінки людини коректуються практикою продуктивної діяльності й міжособистісного спілкування. Відсутність природнього зворотного зв'язку дезорієнтує особистість у напрямках розвитку, сприяє закріпленню хибних установок, проблемних характерологічних

особливостей і звичок, спричиняє викривлення світосприйняття [1]. В сучасних інформаційних соціальних мережах старшокласник в намаганні підвищити свій статус може характеризувати себе бажаними якостями і потім увірувати в те, що бажане і є дійсним. З такою особистісною трансформацією старшокласник «втягується» в віртуальну реальність з реалізацією адиктивної поведінки.

Інтернет-адикція визначається як будь-яка пов'язана з інформаційною мережею компульсивна поведінка людини, що заважає осмисленій життєдіяльності та є проблемою сім'ї, друзів, близьких. Інтернет-адикція характеризується виразною гедоністичною спрямованістю особистості, погано контрольованою поведінкою щодо використання комп'ютера і Інтернету [2]. Молодь, яка проводить значну кількість часу за екраном монітора комп'ютера, ігнорує природні стосунки, обов'язки, зміни в оточенні, зміни у власному стані [1]. У вражених інтернет-адикцією юнаків знижуються розумові можливості щодо осмислення подій, визначення значущого досвіду, встановлення важливих життєвих орієнтирів в перспективі майбутнього [3].

Особливості природного та соціального оточення можуть сприяти і становленню адекватної самооцінки старшокласника, і деструктивному розвитку його особистості. Важливим в цьому плані є вплив на особистість школяра міських та сільських умов проживання. Визначення міських і сільських територій також передбачає і різні форми соціальної, економічної та культурної організації, різні стилі життя [4]. У цьому контексті деякі фактори міського середовища можуть сприяти активному використанню школярами комп'ютерної техніки, соціальних інформаційних мереж, а можуть спричинити підвищену схильність до формування інтернет-адиктивної поведінки.

Встановлено, що інтернет-адикція пов'язана із зниженою фізичною активністю людини [2]. В селі діти і підлітки необхідним чином задіяні в господарчій роботі, допомагають батькам. Вони звикають до доцільних фізичних навантажень майже з малечку. Більша доступність природних місць для відпочинку також сприяє активному способу життя. Сільські школярі, порівняно з міськими, набувають більше здорових та корисних навичок і

установок, формують більш реалістичний погляд на природну дійсність [4].

Для міських школярів відсутня необхідність в постійній господарській діяльності, а фізична активність обмежена. В місті більша доступність й покращені умови для тривалого використання мережі Інтернет. Взагалі ж на інтернет-адиктивну поведінку та самовизначення старшокласників можуть впливати, як їх індивідуальні особливості (самооцінка, досвід, мотивація, навички, характер), так і умови навколишнього середовища (сприяння фізичній активності, трудова зайнятість, соціокультурна підтримка, організація повноцінного спілкування, доцільна обмеженість вільного часу).

Мета дослідження – порівняльна оцінка сформованості інтернет-адиктивної поведінки у міських та сільських старшокласників к контексті їх самовизначення в часовій перспективі життєдіяльності.

Методи дослідження. В емпіричному дослідженні взяли участь 63 учні 10-11 класів середніх загальноосвітніх шкіл міського та сільського розташування. Підгрупу 1 сільських старшокласників склали 37 представників Березово-Балківської загальноосвітньої школи імені Т.Г. Шевченка Вільшанського району Кіровоградської області. У підгрупу 2 увійшли 26 старшокласників міста Одеса. Досліджуваним підгруп пропонувалася низка стандартизованих методик. Визначення рівня сформованості інтернет-адиктивної поведінки відбувалося з використанням методики К. Янг та шкали інтернет-залежності А. Жичкіної. Особливості часової перспективи досліджуваних визначалися за методикою Ф. Зімбардо (ZPTI). Кількісний аналіз даних проводився з використанням статистичного пакета IBM SPSS Statistics 20. Було застосовано кореляційний аналіз (за Спірменом), критерій U Манна - Уїтні.

Результати та їх обговорення. Для підтвердження достовірності отриманих емпіричних даних зіставлялися результати, отримані за методиками К. Янг та А. Жичкіної. Кореляційний аналіз засвідчив тісний зв'язок діагностованих за означеними методиками проявів інтернет-адиктивної поведінки в загальній групі досліджуваних ($r=0.703$; $p<0.001$). Невипадковість отриманих результатів було підтверджено. Статистично порівнювався ступінь

інтернет-адиктивних проявів у міських та сільських старшокласників, визначений за методиками К. Янг та А. Жичкіної (табл. 1).

Таблиця 1

Статистичне порівняння (U-критерій Манна-Уїтні) ступеня інтернет-адиктивних проявів, визначених за методиками К. Янг та А. Жичкіної, у досліджуваних підгрупи 1 (n = 37) та підгрупи 2 (n = 26)

Методика	Статистичний параметр							
	Підгрупа 1			Підгрупа 2			U-критерій	p
	Me	min	max	Me	min	max		
К. Янг	35	23	56	54	47	58	65.000	<0.001
А. Жичкіної	3	0	5	4	3	5	188.000	<0.001

Для загальної групи досліджуваних визначався статистичний зв'язок показників часової перспективи життєдіяльності з показниками виразності інтернет-адиктивної поведінки. Був встановлений тісний зворотній зв'язок в таких варіантах спрямованості на складові часової перспективи: негативне минуле (за К. Янг: $r=-0.367$; $p=0.003$; за А. Жичкіною: $r=-0.273$; $p=0.030$); позитивне минуле (за А. Жичкіною: $r=-0.266$; $p=0.035$); майбутнє (за К. Янг: $r=-0.369$; $p=0.003$; за А. Жичкіною: $r=-0.405$; $p=0.001$). Прямий тісний зв'язок було встановлено для наступних варіантів спрямованості часової перспективи: теперішнє гедоністичне (за К. Янг: $r=0.352$; $p=0.005$; за А. Жичкіною: $r=0.319$; $p=0.011$); теперішнє фаталістичне (за К. Янг: $r=0.255$; $p=0.044$).

Статистично порівнювалися показники часової перспективи у міських та сільських старшокласників (табл. 2). Результати статистичного аналізу свідчать про те, що міські умови життя, порівняно з сільськими, значно більше сприяють формуванню інтернет-адиктивної поведінки у досліджуваних (див. табл. 1). Характерне для виразної інтернет-адиктивної поведінки школярів зменшення фізичної активності й ігнорування перебігу природних процесів не тільки в оточенні, а і у власному організмі, знаходить відповідне підґрунтя більше в умовах міста. Необхідність участі в господарчій діяльності, обов'язки, потреби врахування змін у природних процесах для мешканців села виступають в якості своєрідних запобіжників для неконтрольованого використання Інтернету. В

більш стабільних і менш залежних від природних ритмів міських умовах вказані запобіжники часто-густо не спрацьовують. Поряд із цим зовнішній контроль дорослих за зайнятістю старших школярів здебільшого епізодичний, а механізми доцільного самоконтролю у старшокласників тільки формуються. Як наслідок, для міських підлітків та юнацтва виникає підвищений ризик інтернет-адиктивного ураження.

Таблиця 2

Статистичне порівняння (U-критерій Манна-Уїтні) показників часової перспективи у досліджуваних підгрупі 1 (n = 37) та підгрупі 2 (n = 26)

Під-група	Статистичний параметр	Показники часової перспективи				
		минуле негативне	теперішнє гедоністичне	майбутнє	минуле позитивне	теперішнє фаталістичне
1	Me	31	45	41	30	26
	min	20	27	30	19	13
	max	48	61	58	40	38
2	Me	24	52	34,5	25	29
	min	17	36	27	21	16
	max	34	75	53	39	36
	U	181,0	286,5	261,0	308,5	308,5
	p	< 0,001	0,007	0,002	0,016	0,016

Актуальне для старшокласників самоствердження і самовизначення в перспективі майбутнього самостійного життя повинне спиратися на наявний особистісний досвід, на критичне розуміння реальності і вольові доцільні рішення. Разом із цим, як видно з отриманих результатів, виразна схильність до інтернет-адиктивної поведінки «замикає» досліджуваних в гедоністичному та фаталістичному теперішньому з суттєвими обмеженнями розширеного погляду на власне минуле і можливе майбутнє. Формуванню у старшокласників інтернет-адиктивної поведінки пріоритету означеного вище теперішнього, саме і сприяє міське середовище (див. табл. 2). І, навпаки, сільський спосіб життя забезпечує набуття школярами реального досвіду життєдіяльності як в позитивному, так і в негативному емоційному забарвленні, навичок саморегуляції в організації

самостійної діяльності, здатності певною мірою орієнтуватися на майбутнє [4]. Більш реалістична життєва позиція сільських старшокласників, при інших рівних умовах, більше сприяє успішному самовизначенню в перспективі життєдіяльності. Для міських старшокласників з виразною інтернет-адиктивною поведінкою самовизначення і самоствердження утруднюється орієнтацією не на природну, а на вигадану і прийняту за підґрунтя світорозуміння віртуальну реальність [2].

Висновки. Виразність інтернет-адиктивної поведінки у старшокласників з міста суттєво вища, порівняно з сільськими старшокласниками. Останнє пов'язується з підвищеною фізичною і трудовою господарською активністю школярів, що стає природнім обмежувачем часу використання інформаційних соціальних мереж. Інтернет-адиктивна поведінка зворотнім чином пов'язана як з формуванням у старшокласників структури досвіду взаємодії з природною реальністю в позитивних і негативних особистісних оцінках, так і з їх налаштованістю на майбутнє. В часовій перспективі життєдіяльності міських старшокласників, порівняно з сільськими, суттєво виразнішою є орієнтація на гедоністичне теперішнє з фаталістичною установкою на життя, що зменшує можливості реалістичного самовизначення в перспективі майбутнього.

Література:

1. Акімов С. К. Особливості впливу інтернет-адикції на ціннісні орієнтації особистості у контексті часової перспективи. *Актуальні проблеми психології Психологія творчості. НАПН України.* 2012. Т. 12. Вип. 15. Ч. I. С.16-23
2. Акопов А.Ю. Свобода от зависимости. Социальные болезни Личности. СПб.: Речь, 2008. 224 с.
3. Плохих В.В., Акимов С.К. Особенности реализации когнитивных процессов у интернет-аддиктов // *Психологический журнал ИП РАН.* 2014. Т. 35. № 3. С.78–84.
4. Rajaraman D, Correa N, Punthakee Z, Lear SA, Jayachitra KG, Vaz M, et al. Perceived benefits, facilitators, disadvantages, and barriers for physical activity amongst South Asian adolescents in India and Canada. *J Phys Act Health.* 2015. 12(7). P.931–941.
5. Xin M, Xing J, Pengfei W, Houru L, Mengcheng W, Hong Z. Online activities, prevalence of Internet addiction and risk factors related to family and school among adolescents in China. *Addict Behav Rep.* 2017. 7.P.14-18.